

3. Мороховський А. Н., Воробйова О. П., Ліхшерст Н.И., Тимошенко З. В. Стилїстика англійської мови. — Київ: Вища школа. — 1984. — 248 с.
4. Расвська Н. Н. Очерки по стилїстичній граматиці сучасної англійської мови. — Київ: Вища школа. Вид-во при Київ. ун-ті. — 1973. — 143 с.
5. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. — М.: Либроком. — 2000. — 345 с.
6. Maughan W. S. The painted veil. — К.: Знання. — 1999. — 288 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА «ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ»

УДК 378.937
Князян М. О.

В статье рассматривается проблема формирования профессиональной направленности будущего учителя. Раскрыт психолого-педагогический смысл, структура профессиональной направленности будущего специалиста. Освещены компоненты этого феномена (ценностные ориентиры, убеждения, интересы).

Ключевые слова: профессиональная направленность, ценностные ориентиры, убеждения, интересы.

В статті розглядається проблема формування професійної спрямованості майбутнього вчителя. Розкрито психолого-педагогічну сутність, структуру професійної спрямованості майбутнього фахівця. Висвітлено компоненти цього феномена (ціннісні орієнтири, переконання, інтереси).

Ключові слова: професійна спрямованість, ціннісні орієнтири, переконання, інтереси.

The article investigates the problem of forming of professional trend of a teacher. The psychological and pedagogical sense, the structure of professional trend of specialist is considered. The components of this phenomenon are defined (value systems, beliefs, interests).

Key words: professional trend, value systems, beliefs, interests.

Актуальність проблеми формування професійної спрямованості студентів зумовлена необхідністю підвищення ефективності й продуктивності педагогічної діяльності, забезпечення мобільності й конкурентоспроможності, сталого розвитку національної системи освіти. Розв'язання цієї проблеми сприяє вирішенню таких важливих наукових питань, як активізація розвитку професійної компетентності вчителя, його методичної культури, науково-педагогічного мислення, творчого потенціалу.

Дослідження наукових джерел дозволяє окреслити такі напрями вивчення проблеми формування професійної спрямованості майбутніх учителів: методологічні засади професійної підготовки педагогічних кадрів у Україні (В. Андрущенко, Н. Бібік, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Савченко);

теоретичний базис формування дослідницької спрямованості особистості студента (Н. Кічук, М. Князян); шляхи розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців (Л. Карпова, М. Князян, А. Маркова); засоби активізації професійно-особистісного становлення майбутніх учителів іноземних мов (І. Зимняя, С. Ніколаєва).

Поряд з цим, такий важливий аспект становлення особистості майбутнього вчителя іноземних мов, як формування його професійної спрямованості, залишається поза увагою науковців. Саме тому метою статті є висвітлення психолого-педагогічної сутності феномена «професійна спрямованість майбутнього вчителя іноземних мов».

Аналіз наукового фонду (Г. Костюк, О. Леонтьєв, К. Платонов, С. Рубінштейн) свідчить, що структура спрямованості особистості може бути представлена мотивами, інтересами, цінностями, переконаннями, емоціями.

У психологічній теорії діяльності мотив розглядається як спонука до діяльності, пов'язана із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта та визначають її спрямованість. Як відомо [2-6], мотив – це матеріальний або ідеальний предмет, який спонукає та спрямовує на себе діяльність або вчинок; за допомогою мотиву задовольняються певні потреби суб'єкта. Науковцями (Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко) наголошується, що у зрілої особистості існує значний ресурс довільного й розумного керування своїми мотивами. Особистість не лише здатна усвідомлювати, але й формувати провідні мотиви в контексті певної діяльності. З позиції О. Леонтьєва, предмет діяльності є її дійсний мотив, він завжди відповідає тій чи іншій потребі. Діяльності без мотиву не існує; «немотивована» діяльність, за О. Леонтьєвим, це є діяльність із скритим мотивом.

Як відомо (Т. Дубовицька), мотив є внутрішнім, якщо він співпадає з метою діяльності. За умов, коли зміст діяльності не виступає метою, а є засобом для досягнення інших цілей, йдеться про зовнішні мотиви. Саме тому виникає необхідність, аби знання, які накопичуються студентом у процесі навчально-пізнавальної роботи, мали для нього суттєве значення, набували професійної важливості. П. Підкасистий, розкриваючи механізм утворення внутрішньої мотивації особистості у форматі розв'язання пізнавальної задачі, підкреслює, що збуджуючи в учня потребу у визначенні зони пошуку вирішення задачі, остання стимулює інтерес особистості до очікуваного нового, яке поступово переходить у свідомості учня у прагнення до пізнання невідомого. Це прагнення реалізується у конкретній пізнавальній діяльності. При цьому пізнавальна потреба завжди пов'язана з метою діяльності учня. З позиції К. Платонова, цей зв'язок має двохаспектний характер. З одного боку, взаємодія між учнем й ситуацією розв'язання нової за своєю характером задачі викликає порушення рівноваги у стані наявних знань й нових знань, необхідних для досягнення очікуваного результату. Переборення цієї порушеної рівноваги стає необхідністю для учня й відображається в його свідомості як пізнавальна потреба, яка й слугує стимулом до діяльності. З іншого боку, мета діяльності, що виникла в учня (та яка зовнішньо виступає у вигляді задачі), викликає у школяра прагнення до її досягнення. Це прагнення і є потребою особистості в новій діяльності. Отже, задача, що викликала в учня

стан нерівноваги між знаннями, що вже є, та очікуваним отриманням необхідного нового продукту, перетворюється у внутрішнього збудника, у мотив діяльності. З цього можемо дійти висновку, що важливим засобом створення внутрішньої мотивації професійної діяльності майбутнього вчителя є пізнавальна задача, яка розглядається нами, вслід за П. Підкасистим, ядром організації професійної підготовки студента.

Мотивом, що діє в силу усвідомленої значущості й емоційної привабливості, є інтерес (С. Рубінштейн). Цієї позиції дотримується й О. Ковальов, який вважає, що інтерес – це мотив або вибіркове ставлення особистості до об'єкту в силу його усвідомленої значущості й емоційної привабливості. О. Ковальов визначає безпосередній інтерес як інтерес до процесу діяльності (до пізнання, творчості), опосередкований – як інтерес до результату діяльності (отримання професії, матеріальних благ, підвищення службового статусу тощо). Як відомо (О. Ковальов, С. Рубінштейн), інтереси класифікуються за рівнем активності (пасивні й активні), за обсягом (широкі й вузькі), за глибиною (глибокі й поверхові), що дозволяє науковцям, окреслити оптимальний тип особистості: на тлі широких, багатограних інтересів людина має провідний, центральний, глибокий, активний інтерес.

Запропонований нами підхід щодо побудови системи інтересів професійної спрямованості особистості студента враховує те, як ці інтереси віддзеркалюють педагогічно, психологічно та методично орієнтовані знання. Отже, професійна спрямованість відображає інтереси до вивчення студентом дидактичної теорії, теорії виховання, педагогічних технологій, управління педагогічними системами, історичних аспектів розвитку вітчизняної та світової педагогічної думки, а також засобів самостановлення як професіонала. Психологічно орієнтовані знання відбивають зацікавленість майбутніх учителів іноземних мов у вивченні закономірностей самовиявлення особистості в діяльності й спілкуванні, її соціальної сутності й психологічної структури, специфіки формування пізнавальної діяльності в аспекті оволодіння іноземною мовою, своєрідності іноземного мовлення, його видів і психологічних функцій, емоційно-вольової сфери особистості, темпераменту, характеру, здібностей. Методично орієнтовані знання актуалізують інтерес студентів до вивчення основних методичних категорій, закономірностей їх функціонування в навчально-виховному процесі, сучасних концепцій та стратегій викладання іноземної мови, інноваційних технологій навчання, використання технічних та електронних засобів, специфіки викладання іноземної мови в різних типах навчальних закладів на різних ступенях, парадигматики організації безперервного навчання іноземних мов.

Означені мотиви є внутрішніми, оскільки вони спрямовані на предмет та процес професійної діяльності. Однак суттєвого значення в структурі феномена «професійна спрямованість вчителя іноземних мов» мають також мотиви реалізації свого творчого потенціалу, які співвідносяться за ієрархією потреб за А. Маслоу з найвищими потребами особистості – потребами в самоактуалізації. Ці мотиви активізують інтерес студента до вивчення закономірностей самосприйняття, самопізнання, саморозвитку як професіонала.

Необхідність виявлення з боку студента внутрішніх мотивів, інтересу до професійної діяльності набуває неабиякого значення, оскільки в умовах по-

зитивної внутрішньої мотивації зростає інтелектуально-творча енергійність, впевненість у собі, творче натхнення. Позитивні мотиви активізують виникнення нових цікавих ідей, задумів, проєктів стосовно оптимізації навчально-виховного процесу, сприяють розвитку логічності, ясності, мобільності мислення.

Повертаючись до концепції К. Платонова щодо діалектичної єдності діяльності, особистості та свідомості, зазначимо, що мотиви в рівній мірі співвідносяться з категорією особистості та з категорією діяльності. К. Платонов наголошує на тому, що мотиви діяльності можуть виступати в ролі процесів, станів та якостей особистості. Перша група характеризується як нестійкі, ситуаційні мотиви; друга – стійкі мотиви; однак саме третя група віддзеркалює мотиви діяльності, що одночасно виступають у ролі якостей особистості та є основою її професійної спрямованості.

Щодо мотивів-якостей, І. Бех вважав, що стійкі та узагальнені мотиви в плані самосвідомості виступають відповідними якістьми особистості, котрі входять до її ціннісної системи. Особистісні цінності, за І. Бехом, утворюють внутрішній стрижень особистості, її спрямованість. При цьому смислові утворення є ієрархізованими; їхні найвищі рівні віддзеркалюють компоненти свідомості особистості: світосприйняття людини, її уявлення про себе, образ свого «Я», сенс свого життя тощо. Загальні смислові утворення, як стверджує І. Бех, є основою для формування часткових смислових утворень, до яких відносяться особистісний смисел та смислові установки.

Отже, аналіз наукової позиції дослідника свідчить про доцільність визнання домінантою професійної діяльності її ціннісну складову. Цінності, з одного боку, формуються в процесі діяльності, з іншого – забезпечують її регуляцію.

Використовуючи систему термінальних цінностей, запропоновану М. Рокічем, доцільно назвати такі цінності, які у найбільшій мірі розвиваються в професійній діяльності та є основою професійної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов: пізнання як можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури; творчість; щастя інших (розвиток та вдосконалення молодого покоління, всього народу, людства в цілому); активне діяльне продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей); розвиток (робота над собою, постійне самовдосконалення).

Пізнавальна допитливість, жага знань породжуються з безкінечного дивування таємницями дійсності, осягнення зовнішнього всесвіту навколо людини та її внутрішнього всесвіту. Саме такий незгасаючий інтерес до нового, прагнення духовно-інтелектуального самозбагачення й відтворює своєрідність пізнання як головної цінності педагога. Гностична самоєволюція з метою еволюції іншої людини – принципово важлива позиція майбутнього вчителя. Пізнання студента концентрується навколо вивчення внутрішнього світу людини, природи та цивілізації (досягнення науки, культури, матеріально-технічного виробництва тощо).

Прагнення до пізнання з проєкцією на специфіку педагогічної праці спричиняє орієнтацію студента на розкриття для себе й для дітей цікавого світу природи. Інтерес майбутнього вчителя до наукових досягнень у галузі технічних, природничих, гуманітарних наук слугує надбанню ним особистісного

науково-гностичного фонду, звідки він черпає знання, енергію, сили для наступного саморозвитку та розвитку інших. Принципово важливим є виявлення інтересу до інформаційних технологій, до створення діалогу в інформаційно-комунікаційному просторі.

Життєстверджувального значення має вивчення світу іншої людини. Студент як майбутній вчитель-людинознавець насамперед цікавиться науками про розвиток особистості. Інтереси студента до останніх досягнень у галузі антропології, психології, педагогіки, філософії, етики, естетики є фундаментальними в розрізі професійної спрямованості, а накопичені знання є тими, що закладають підвалини наукової свідомості, забезпечують його особистісну й фахову ефективність.

Особливо важливим є проникнення у мікрокосмос душі дитини. Учень приходить до школи зі своїм особистим цілісним внутрішнім універсумом, це є всесвіт його почуттів, уявлень, думок, знань. Саме тому студент у процесі його фахової підготовки має бути спрямованим на розкриття для себе та інших цього маленького світу, виявлення його прагнень, зацікавленості, причин зміни настрою тощо. Найважливішим завданням майбутнього педагога є таке: розкриваючи інтереси, бажання, потенціал дитини, вчитель на основі доброзичливості й віри у сили учня вибудовує його внутрішній світ за законами Добра, Істини, Краси (А. Богуш, І. Бех, В. Гриньова, В. Сухомлинський). Кожна дитина є представником певного етносу, що активізує необхідність вивчення культури, традицій, мови інших народів і використання багатонаціональності у фактор патріотичного виховання учнів.

Творчість у контексті професійної діяльності вчителя іноземних мов передбачає продукування нових знань. Завдання студента полягає в розкритті унікального поєднання позитивних й негативних рис учня та розробці оптимальних засобів навчання іноземної мови з максимальним використанням виховного й розвивального потенціалу навчальної дисципліни «Іноземна мова».

Самовтілення студента в його професійній діяльності є можливим за умов його максимально продуктивного життя, в якому в повній мірі актуалізуються інтелектуальні здібності, ентузіазм, творчість. Реалізація власного потенціалу передбачає постійний саморозвиток, креативність, самовдосконалення у всіх напрямках професійної підготовки. Духовне самовдосконалення пояснюється тим, що вчитель власною поведінкою, ставленням до учня та його оточення демонструє найвищу людську гідність. Велич душі вчителя, благородство його духу, самовідданість дітям, визнання їхньої цінності, безкорислива, активна, вимоглива любов до них породжують відповідні цінності в учнях.

Професійне самовдосконалення забезпечує високу динамічність майбутнього вчителя у формуванні ціннісноорієнтованого середовища в суспільстві, педагогічному та дитячому колективах, створенні позитивної оптимістичної атмосфери, виявленні максимуму взаємоповаги, взаємодопомоги, активізації педагогічної співпраці.

Відповідно до окреслених цінностей є можливим окреслити систему переконань, що входять до структури професійної спрямованості вчителя. Насамперед, це є любов до дітей, до своєї професії, віра в успіх педагогічної справи, прагнення до продуктивного співробітництва у диверситивному світі (в соц-

іальному й культурному аспектах), бажання втілювати на діяльнісному рівні гуманістичні принципи.

Оскільки професійна спрямованість містить і такий компонент, як емоції, є важливим формувати у студентів альтруїзм, толерантність, емпатію.

Отже, професійна спрямованість особистості майбутнього вчителя іноземних мов відбиває систему мотивів, інтересів, цінностей, переконань, емоцій, серед яких пріоритетними є прагнення до пізнання, творчості, активного продуктивного життя, постійного саморозвитку, бажання зробити своїх учнів та світ у цілому більш щасливим та досконалим. Подані компоненти професійної спрямованості врегульовують педагогічну діяльність вчителя, визначаючи його світоглядні позиції, успішність, міру досягнення індивідуального сенсу життя. Перспективи дослідження цієї проблеми полягають у розробці педагогічних технологій формування професійної спрямованості майбутнього вчителя.

Література:

1. Виробничі функції, типові задачі діяльності та вміння учителя іноземної мови (спеціаліста) / Колектив авторів під керівництвом С. Ю. Ніколаєвої. — К.: Левіт, 1999. — 96 с.

2. Дубовицкая Т. Д. Методика диагностики направленности учебной мотивации / Т. Д. Дубовицкая // Психологическая наука и образование. — 2002. — № 2. — С. 42-45.

3. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2005. — № 11. — С. 14-20.

4. Князян М. О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутніх учителів іноземних мов: теорія і практика: Монографія / М. О. Князян. — Ізмаїл: Сміл, 2006. — 242 с.

5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Під ред. Л. М. Проколієнко; Упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура. — К.: Радянська школа, 1989. — 608 с.

6. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: В 2 т. — М.: Педагогика, 1983. — Т. II. — 320 с.

7. Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А. К. Маркова // Педагогика. — 1995. — № 6. — С. 55-63.

8. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: Монографія / В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер, О. В. Чалий / За ред. В. Г. Кременя. — К.: Наукова думка, 2003. — 853 с.

9. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. — М.: Педагогика, 1980. — 240 с.

10. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. — М.: Наука, 1986. — 256 с.

11. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — СПб.: Питер, 2008. — 713 с.